

Çeviri Olgusuna Dil Penceresinden Bakmak: Dil Felsefesi Odaklı Bir Okuma

Looking at the Phenomenon of Translation from a Language Perspective: An Evaluation Focused on Philosophy of Language

Araştırma Makalesi / Research Article

Rahman AKALIN*

* Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Almanca Mütercim ve Tercümanlık ABD, Edirne, Türkiye, e-posta: rahmanakalin@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8484-4483

ÖZET

Yeryüzündeki doğal dillerin ortaya çıkışına dair çeşitli teoriler ve söylenceler bulunmaktadır. Ancak teori ve söylencelerin ötesinde insanlığın dili temel olarak iki durumda dışsallaştırdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Birinci durum, dilin iletişimin ve bilgi paylaşımının bir aracı olarak kullanılmasıdır. Öte yandan ve ikincil bir durum olarak dil, bir mevhum olarak düşünmenin, daha sonra bilimlerin ayrı ayrı kategoriler biçiminde ortaya çıkmasıyla birlikte bir olgu görünümünde akıl yürütmenin bir konusu olmuştur. Daha sonra sosyal bilimlerin temel alanlarının yanında elbette dilbilim, dil olgusunu kendine araştırma nesnesi kılmış ve gerek kuramsal düzeyde dil olgusu gerekse yaşayan ve performe edilen bir edim sahası olarak ayrı ayrı diller bağlamında bilimsel bilgi üretmiştir, üretmektedir. Elinizdeki çalışmada yukarıda anılan ana eksen etrafında dil olgusuna yönelik farklı yaklaşımlar ele alınmakta, yaklaşımların bir yan olgu olarak çeviri açısından ne anlama geldiği sorgulanmaktadır. Bu kapsamda betimleyici bir yolla elde edilen fikirler, çeviri olgusu açısından yorumlanacak, çeviri olgusu dil felsefesi açısından anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Dil, Çeviri, Dil Felsefesi, Dilbilim, Çeviribilim

ABSTRACT

There are various theories and myths about the emergence of natural languages on earth. However, beyond these theories and myths, it would not be wrong to say that humanity has externalized language basically in two cases. The first situation is the use of language as a means of communication and sharing information. On the other hand, and as a secondary situation, language became a subject of thought as a concept, and later, with the emergence of sciences in the form of separate categories, it became a subject of reasoning as a fact. Later, together with the basic fields of social sciences, linguistics has of course made the phenomenon of language its object of research and has produced and continues to produce scientific knowledge in the context of individual languages, both as a theoretical phenomenon of language and as a field of lived and performed action. In this study, different approaches to the phenomenon of language are discussed around the main axis mentioned above, and what these approaches mean in terms of translation as a side phenomenon is questioned. In this context, the ideas obtained in a descriptive way will be interpreted in terms of the phenomenon of translation, and the phenomenon of translation will be tried to be understood in terms of the philosophy of language.

Keywords: Language, Translation, Philosophy of Language, Linguistics, Translation Studies

1. Giriş

Dilin bilgi ve iletişim olmak üzere temelde iki işlevinden söz etmek mümkündür. İşlev sözcüğü kavramsallaşmamış biçimde işe yararlıkla ilişkilendirilir. Böyle anlaşılırsa da büyük bir yanlış olmaz. Dil, bir araç olarak pratik hayatta karşılık bulan, çözüm sunan anahtar bir rodedir. Dilin bilgi işlevi ile kastedilen dilin bilginin hem üretiminde hem de dağılımında repertuar görevi görmesidir. Topluluklar, toplumlar tarihsel gelişimleri içinde keşif ve icatlarını adlandırmış, bunlar, yine dil üzerinden diğer toplumlara ulaşmış ve bilgide, bilgilenme sürecinde bir kar topu etkisi yaratmıştır. O halde gerek bilimsel gerekse teknik bilginin üretimine ayrı, dağılımına ayrı bir pencere açmak yerinde olacaktır. Bilginin üretiminde dil, sözcük bilgisi, etimoloji gibi alanlar etkinleşerek adlandırmalarda etkili olur. Bilimsel faaliyette betimleyicilik ve kuram oluşturma, adlandırma yapmayı ve tanımlamalarda bulunmayı gerekli kılar. Bilim insanlarının bunu yaparken kendi dillerinin yanı sıra öncelikle ve özellikle Latince ve Eski Yunanca sözcükleri kullandıkları görülmektedir. Üretilen bilginin dağılımına bakıldığında ise bu çalışmada işlenen konulardan biri olarak çeviri, aracılık etmekle birlikte, dilin kendisi bir araç olarak gerek söz gerekse yazı üzerinden bilginin dağılımına hizmet etmektedir. Dilin organize edilmiş biçimleri olarak metinler, ister istemez, öyle ya da böyle bilgi içerir. Bilgilendiricilik yüksek oranda ise bilgilenmede dağılımın daha yoğun gerçekleştiği söylenebilir.

Dilin ikinci işlevi olarak adlandırılabilir iletişim işlevi ise insanda var olan çok temel bir güdüye dayanmaktadır. Özünde sosyal bir varlık olarak tanımlanan insan, sosyalleşme sürecinde kendisi dışındakini tanıma, kendisini ötekine tanıtmaya gereksinimi duyar. Bu tanışmanın temel ve doğrudan yolu iletişim kurmaktır. Birbirinden farklı iletişim dizgeleri olarak farklı farklı topluluklara özgü diller, anlaşmada bir engel teşkil etmekte, engelin aşılması ise yine dil ile ilgili iş ve işlemleri öyle ya da böyle ön koşmaktadır. Böyle bakılınca, belli bir göstergeler dizgesi içindeki işlemler de farklı göstergeleri içeren dizgeler arasındaki işlemler de dile ilişkindir. Dilin organize edilmiş biçimleri olan ve zaman içerisinde dilbilimin bir alt dalı olarak metindilbilimin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan metinler de iletişime hizmet etmektedir. Hatta bir ifadeler toplamı, iletişime hizmet etmekten çıktığı ölçüde metinselliğini kaybedecektir. O halde dil nasıl bir yönü ile iletişime hizmet ediyorsa metinler de elbette dili araç kıldıkları için iletişime hizmet ederler.

Dilin yukarıda anılan temel işlevleri açısından çeviri ediminin de şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Başka bir anlatımla, dil çeviri için hem bir araç hem de bir repertuar olduğu için dille yapılmak istenen her ne ise; bilgi vermek ya da iletişim kurmak- çeviride gözetilen hedef çoğu durumda benzeşiktir. Dil, çeviri edimini yönlendiren başat unsurdur. O halde çeviriyi anlamak, öncelikle dili anlamaktır. Hal böyle ise dil odaklı akıl yürütmelere ve düşünce üretimlerine tarihsel açıdan bakmak, yerine olacaktır.

2. Dil Olgusuna Yönelik İlk Düşünce Yönelimleri

Dile ilişkin felsefi düşüncenin köklerini İlk Çağ filozoflarında bulmak mümkündür. Başka olgulara ilişkin felsefi sorgulamaları bulduğumuz gibi dille ilgili sorgulamalar da öncelikle Platon'da, özel olarak onun Kratylos diyalogunda bulunmaktadır. Akarsu (1998: 16) benzer biçimde “düşünce tarihinde dili bilgi-değeri bakımından yöntemli bir şekilde ilk inceleyen

Platon olduğunu” savunmaktadır. Kratylos diyalogunda “Platon, ‘adların doğruluğu’ sorunu ile dilin nesnelere özüne anahtar olduğu görüşünü inceler. Ona göre bir sözcük nesne ile o şekilde bağlıdır ki, nesneyi düşündürür ve onu düşüncede temsil eder” (Akarsu 1998: 29).

“Platon’da dil, bilginin bir başlangıç noktasıdır, ama ondan öteye gidemez” (1998: 16). Dil olgusuna bilgi temelli yaklaşan Platon, dilin uygulanması biçiminde yorumlanabilecek hitabet sanatının yine bilgiye ve bilgilenmeye hizmet edebileceğini düşünmüştür. İlk Çağ filozofları arasında retorik anlayışı farklılıklar göstermektedir. Platon, insanların zihinlerini yanlış bilgilerle yanılttıklarını düşündüğü Sofistlerin karşısında yer almıştır. Altınörs, Platon’daki anlayış farkını şöyle ifade etmektedir:

Cassin’in de belirttiği gibi (1990: 17), Platon böylece mahkûm ettiği yerleşik retorik anlayışın yerini alabilecek bir ‘ak’ retoriğe işaret etmektedir. Gorgias’ın ve Sofistler’in göz boyamaya dayalı retoriği karşısında, bilginin hizmetine koşulacak bir retorik mümkün görünmektedir. Platon’un işaret etmekle yetindiği bu tür bir retorik kavrayışı, öğrencisi Aristoteles tarafından geliştirilecektir (Altınörs 2020: 24).

Mantığın klasik manada kurusu sayılan Aristoteles ise öğretmeni Platon’dan farklı olarak retorik konusuna diyalektik çerçevede yaklaşmıştır. Aristoteles’e göre retorik yalnızca ikna etme sanatı değil doğru tartışma yöntemini bulmakla ilgili bir konudur. O halde kanıtlama, ispat destekleyici bir ögedir. “Neticede, diyalektik ile retorik arasında Aristoteles’in kurduğu bağlantıya göre ilki, ikincisinin argümantasyonuna ilişkin kısımdır. Yani diyalektik, ikna etme sanatı olan retoriğin argümentatif kısmıdır” (Altınörs 2020: 30). Öyleyse Aristoteles’in dilin uygulanmasına mantığı dahil ettiği ifade edilebilir. Akarsu, Humboldt’un iki filozofu karşılaştırıp değerlendirirken sahip olduğu düşünceleri şöyle aktarmaktadır:

Aristoteles, haklı olarak, bilimin ve onun üzerine kurulmuş anlamların kurucusu olarak gösterilir. Aristoteles, o zamana kadar bilinmeyen bir açıklık getirdiğinden, yazıları ve araştırmalarının yöntemi ile kendinden öncekilerle kendi arasında bir uçurum açar. Aristoteles olguları araştırır, onları toplar ve genel ide’lere yöneltmeye çalışır. Her bilgiyi kavramlara göre düzenlenmiş bir bağlama götürür. Böylece bilginin maddesi ve formu üzerine kurulmuş denemeler, onda kendinden öncekiler (Platon) ve onların çağdaşlarıyla karşıtlık gösteren bir dil meydana getirir. (Akarsu 1998: 36).

Bu noktada başka konularda da örneklerini gördüğümüz Platon ve Aristoteles arasındaki kırılma ve fikir ayrılıklarının dil anlayışlarına da yansıdığı ifade edilebilir. Dil ile ilgili konularda retorik, bir değerlendirme ve açıklama ölçütü olmuş, öncelikle bilgi, daha sonra temellendirme konuları olguya dahil edilmiştir. Sonraki evreler bakımından felsefi bilgi, özellikle birbirine tepki olarak doğmuş ekol ve akımlar düşünüldüğünde birikimli biçimde ilerlemiştir. Dolayısıyla felsefenin yöneldiği çeşitli konularda felsefi bilgi dönüşerek, gelişerek zamana yayılım göstermektedir.

3. Modern Felsefede Dil Tartışmaları

Bilindiği gibi daha çok din merkezli bir felsefe anlayışının hâkim olduğu Orta Çağ filozoflarının dil olgusuna dair tanımlamaları Tanrı’nın varlığı üzerinden yapılmıştır. İlk Çağ’ın felsefi yaklaşımlarının, konuya ilişkin düşünce nüvelerinin modern felsefeye taşınması ve aktarılması açısından önemli görülebilir. Ancak konunun tüm felsefi dönemler temelinde değerlendirilmesi, diyesi dile ilişkin düşünce tarihinin tamamına derinlemesine girmek, elinizdeki çalışmanın sınırlarını aşacaktır. O yüzden akli (ratio) ön plana çıkararak tarihsel olarak önemli değişimleri yaratmış olayları harekete geçirdiğinden modern felsefeye değinilecektir.

Ne var ki, yine burada ilgili felsefi hareketin tüm temsilcilerine ayrı ayrı değinmek, mümkün değildir. Burada temel dönüm noktaları bakımından Modern felsefenin Descartes ile başladığı genel kabul gören bir savdır. Düşünceleri ile Aydınlanma fikrinin de fitilini yakmış olan Descartes, bilginin kaynağını akıl olarak görür. Descartes'ı dil konusunda Aristoteles'le aynı çizgide değerlendiren Altınörs, şu karşılaştırmayı yapmaktadır:

Descartes'ın ilk alt başlığımızda naklettiğimiz, 'ister sesle dile getirilmiş, isterse kâğıda yazılmış olsun, sözler ruhta düşüncelerin ve teessürlerin her çeşidini uyandırır' cümlesi, Aristoteles'in Yorum Üzerine'deki tespitini andırmaktadır. Aristoteles gibi Descartes için de söz vasıtasıyla sadece muhakemeye dayalı düşünceler değil, arzular, öfke, sevinç ve hüznün, kısacası ruhun her tür teessürü de dışa vurulur (Altınörs 2020: 48).

Burada dilin dışavuruma bir araç olduğu savına ekle, bu dışavuruma konu olan şeyin kimi zaman düşünce, kimi zaman da duygular olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu, dünya üzerindeki tüm dillerin arkasında yatan bir ortak akılı açığa çıkarmaktadır. Ortak akıl, bu bağlamda dilsel bir evrensellik olarak tanımlanabilir. Başka bir anlatımla Descartes'a göre, bütün bilgilerin temelinde "bilginin aynı bir-ana-form'u, insan akılı bulunduğu gibi, bütün dillerde de dilin temelinde bulunan bir genel akıl form'u (Vemunftform) bulunmalıydı. Bu genel form, dillerdeki söz biçimlerinin çeşitliliği altında saklı bulunsada, ortaya çıkarılabildi" (Akarsu 1998: 65). Elbette dilsel evrensellikler fikri, diller arasındaki farkları görmezden gelmek anlamına gelmemekte ise de, modern felsefenin bir başka temsilcisi Leibniz "beşeri düşüncelerin alfabeti olarak nitelendirdiği evrensel karakteristik sayesinde, iptidai terimlerin her birine bir karakter tahsis etmek suretiyle onların sabitlenebileceğini ve sembollerle ifade edilebileceğini savunur" (Altınörs 2020: 65).

Modern dönem felsefesinde empirizm odaklı bakış açısının temsilcilerinden Berkeley ile birlikte dil üzerine düşüncelerin dil ve anlam ilişkisine yöneldiği söylenebilir. Bu anlamda dil, çeşitli mevhumları işaret ederek onları gösterme işlevi taşımaktadır ancak anlam ya da anlamsallık ona göre iki boyutlu bir olgudur. Dilin bu çifte karakter özelliğine şöyle dikkat çekilmektedir.

Berkeley'in nazarında anlamlılığın, [1] mefhumlarımız/nosyonlarımız düzeyinde 'çelişkisiz bir tanım vermeye hazır bulunma'; [2] heyecansal ifadeler düzeyinde ise 'bir teessür [passion] veya davranış eğilimi meydana getirme' olduğu görülür. Sonuç olarak, Berkeley'in dil anlayışının 1 numaralı cümlecikte ifade ettiğimiz yanıyla 'entellektüalist / zihinci'; 2 numaralı cümlecikte ifade ettiğimiz yanıyla ise 'davranışçı' [behavioriste] çizgileri bünyesinde barındırdığını gözlemliyoruz" (Altınörs 2020: 106-107).

Bu noktada dil bir yandan tanım yapmaya yarayıp bilgi işlevini yerine getiriyorsa diğer yandan da duyguları işaretlere büründürüp davranışa yönlendirme gibi başka bir işlevi de yerine getirmektedir. Ancak hangi işleve hizmet ettiğinden bağımsız olarak dilde anlamların üretildiği savlanabilir. Anlam konusu, Gottlob Frege, Bertrand Russel, John Locke, Ludwig Wittgenstein, yakın dönemlerde de Herbert Paul Grice, Willard Van Orman Quine gibi filozoflar tarafından çeşitli anlam kuramları etrafında derinlemesine tartışılmaktadır (krşl. Lycan 2022). Bu çalışma, özel olarak çeviri alanı için dil olgusunun felsefi açıdan ne anlama geldiğine odaklandığından, burada yukarıda anılan tek tek filozoflar bağlamında yani salt felsefe bağlamında bir anlam teorisine eğilmemektedir.

4. Dil Felsefesinde Kuramsal Yaklaşımlar

Dili felsefi açıdan ele almak, belli bir bakış açısını, belli bir tutum alışışı gerekli kılmaktadır. Bu bakış açısı süreç içerisinde anlam odaklı kuramsal yaklaşımları ortaya çıkarmıştır. Aysever'e (2003: 130) göre "Austin'e gelene dek dil-anlam kuramı zihinci, göndergeci ve davranışçı olarak adlandırabileceğimiz üç aşamadan geçmiştir. Zihinci kuram, Aristoteles'ten başlayarak Frege'nin anlam ile göndergeyi¹ birbirinden ayırmasına dek iki bin yılı aşkın bir süre felsefe tarihine egemen olmuştur."

Aysever (2003: 131) zihinci kuramın, "dilsel anlatımların, zihnimizdeki kavramlarla düşünceleri temsil ettiklerini; bir dilsel anlatımın anlamının, temsil ettiği zihin içeriği olduğunu ileri sürer". Zihinci yaklaşım tarzının Aristoteles ile başladığını, Locke ile temsil edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Locke "anlamın insanların zihinlerindeki bireysel ideler olduklarını" ileri sürmüş, ancak bazı karşı çıkışlar, "anlamın en azından daha soyut şeyler, belli insanların zihinlerinde mevcut olan düşünceler değil, ide çeşitleri olabileceklerini" göstermiştir (Lycan 2022: 161)

'Göndergeci Anlam Kuramı' yaklaşıma göre, "bütün sözcükler için geçerli bir kuram olmasa bile, onun en azından tekil terimlere (özel adlar, zamirler ve belgili betimlemeler gibi tek tek şeylere göndermede bulunduğu kabul edilen terimlere) uygulanabileceği düşünülebilir" (Lycan 2022: 31). Ancak Gottlob Frege ile Bertrand Russel daha sonra "belgili betimlemelerin, anlattıkları şeyi, işaret ettikleri şeyi işaret etmeleri yüzünden anlatmadığını" ortaya koyacaklardır. (Lycan 2022: 31). Frege'ye felsefe tarihinde yarattığı düşünülen dilbilimsel dönüm noktası atfedilmektedir. Stekeler-Weithofer'e (2024: 34) göre "bu dilbilimsel dönüş, formal mantıksal ve mantıkçı bir dönüşür".

Betimlemeci kuram yaklaşımıyla Frege, "her adın göndergesi dışında bir de içlemsel-anlamı (sense), yani göndergesini bir 'sunma tarzı' olduğunu ileri sürerek bu sorunları çözmeyi" dener. Ancak Lycan'a göre (2022: 75) Frege "içlemsel-anlam'ın ne olduğu ve tam olarak nasıl işlediği konusunda çok az şey söyler". Russel ise, "bildiğimiz özel adların aslında gizli betimlemeler oldukları konusunda birtakım ikna edici savlar ortaya atarak bu problemi aşmayı dener. Özel adların kısaltılmış betimlemeler oldukları varsayımı ve özel adlara uyguladığı Betimlemeler Kuramı Russell'in söz konusu problemleri çözmesini" sağlar (Lycan 2022: 76).

Göndermecilik altında incelenebilecek betimleyici yaklaşımlarından sonra dil felsefesinde Wittgenstein, felsefe tarihinde kendisine özel bir yer edinmektedir. Kullanımcı Anlam Kuramı'nı savunan Ludwig Wittgenstein "sözcükler ile tümcelerin, kurala dayalı uyuşimsal² toplumsal pratiklerde hamlede bulunmak için kullanılan oyun taşları ya da fişleri olduklarını savunmuştur". Onun oyun odaklı açıklaması onun yaklaşımının dil felsefesinde

¹ Frege bağlamında yer yer söz konusu edilen işlem ve kaplam terimleri, tam da Port-Royal mantıkçılarındaki gibi (intension-extension) bir kavram kullanımı değildir. Kendisinin kullandığı kavramlar 'Sinn' ve 'Bedeutung'tur.

² Uyuşım: "Saymaca bir şey benimsemek için yapılan anlaşma" TDK, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 19.12.2024).

‘oyun kuramı’ olarak adlandırılmasını sağlamaktadır. Ona göre “‘anlam’ soyut bir nesne değildir; anlam bir ifadenin beşerî bir toplumsal davranışta oynadığı rolle ilgili bir şeydir. Bir ifadenin anlamını bilmek demek, o ifadenin uyuşmalar çerçevesinde en uygun nasıl kullanılacağını bilmekten başka bir şey değildir” (Lycan 2022: 163).

Dil ile dil üzerinden üretilen anlam konusuna başka bir açıklamayı analitik felsefe anlayışından gelen Quine’e (1960) borçlu olduğumuz söylenebilir. Özel olarak da Doğrulamacı Kuram’ın en önemli temsilcisi sayılabilecek Quine, anlamı bir önermenin doğrulanabilirliği ya da yanlışlanabilirliğinde arar. Onun yaklaşımına göre “bir tümce, ancak ve ancak doğru olması bizim gelecekteki deneyimlerimizin akışında bir fark yaratacak durumdaysa anlamlıdır; deneysel olarak doğrulanamayan bir ‘tümce’ anlamsızdır. Daha açıkçası, bir tümcenin kendi özel anlamı onun doğrulama koşulları, yani birine o tümcenin doğru olduğunu gösterebilecek mümkün deneyimler kümesidir” (Lycan 2022: 207). Stekeler-Weithofer’e (2024: 35) göre “Quine, Carnap’a³ yönelik eleştirisinde sentetik yargılarla analitik yargılar arasında, yani ampirik yargılarla a priori yargılar arasında kesin bir ayırım yapılamayacağını ifade etmektedir. Ancak sınır durumlar varsa bile, ampirik olanla analitik ve kavramsal olan arasındaki ayırım anlamlıdır”. Onu mantıkçıyı bir çizgiye taşıyanın anılan düşüncesi olduğu savlanabilir.

Aysever’in (2003) bölümlemesine göre dil felsefesinde son olarak ortaya çıkan kuramsal yaklaşım davranışçı kuramlardır. Aysever (2003) Bilgi felsefesi çıkışlı olduğunu savunduğu zihinci ve göndermecici kuramlara göre davranışçı kuramın, dili kendi gerçekliği içerisinde aldığına şöyle dikkat çekmektedir:

Her şeyden önce sözcüğü değil, tümceyi temele alan bir bakıştır. Daha da önemlisi, zihinci ve göndergeci kuramların bilgi felsefesi çıkışlı olmalarının bir sonucu olarak yalnızca bildiri tümcelerini, yani bir doğruluk değeri olan tümceleri dikkate almalarına karşılık, davranışçı kuram bildiri tümceleri yanında, soru, emir, istek vb. tümcelerini de açıklayabilecek bir kuramdır. Getirdiği açıklama doyurucu olmaktan uzak olmakla birlikte dilin bilgi iletme, bilgi ortaya koyma gibi belli bir kullanımıyla sınırlı olmayan, dilin bütününe yönelik bir tutum içindedir; dolayısıyla da dile daha tepeden bakar: Dili kullanmanın bir davranışta bulunmak, daha açık bir deyişle konuşan kişinin uyarım koşullarına gösterdiği tepki olduğunu ileri sürer ve anlamı bu iki kavramın (uyarım koşulları ile tepki kavramlarının) kılavuzluğunda açıklamaya çalışır (Aysever 2003: 131-132).

Edim-söze dayalı bu yaklaşımın en önemli temsilcileri John Searle ve John Langshaw Austin’dir. Buradan bugün çeviribilim bağlamında söz konusu ettiğimiz söz eylem kuramı doğmuştur. Edim-sözün gücüne inanan Austin “dikkatimizi ‘edimsel’ sözcelemlere ve daha genel olarak söz edimlerine çeker. Her çeşit söz edimini yöneten iki tür kural vardır: oluşturucu kurallar ile düzenleyici kurallar. Düzenleyici bir kuralın ihlali bir söz edimini kusurlu ya da isabetsiz kılar. Verili bir söz edimi çok çeşitli şekillerde isabetsiz olabilir” (Lycan 2022: 310). Austin’in öğrenci Searle ise, söz-eylem kuramını günümüze kadar taşımıştır.

³ Rudolf Carnap, Viyana Çevresi’nde çözümlemeye sözdizimi ve anlamı ön plana çıkararak bir filozoftur. Carnap, bu kapsamdaki bir bilim dilini ideal olarak benimsemiş ve işlem ve kaplam arasındaki ayırımı belirginleştirmiştir. Ayırımın kökeni J. Stuart Mill’e kadar gitmektedir.

5. Dil ve Anlam

Ağırlıklı Almanya merkezli bir anlayış olan Romantik dönem felsefi düşüncesinde dil üzerine sıklıkla başvuru alan filozof ve dilbilimci Wilhelm von Humboldt dili *ergon* (ürün) ve *energia* (etkinlik) şeklinde iki boyutta ele almaktadır. Ancak “dil kendisi bir ürün değil, bir etkinliktir” (Humboldt 1979: 418). Dil ile düşüncenin ayrılmaz bir birlik oluşturduğunu düşünen Humboldt’a göre, ‘dil dünyaya bakışımızı belirleyen bir çerçeve’, adeta kapalı bir ortamdır. Zira her insan belli bir kültürün içerisine doğar, düşünce kalıplarını da burada edinir. O halde söylenen ya da yazılan herhangi bir şey belli bir kültürde anlamlıdır, o kültürün dışında anlam değişecektir.

Anlam dil ile, başka bir deyişle dil üzerinden üretiliyorsa dil ile anlam arasında sıkı bir ilişki olmalıdır. “Saussure ve Wittgenstein’den çağdaş edebiyat kuramına dek XX. yüzyılda yaşanan ‘dil devrimi’nin alametifarikası, anlamın dilde ‘ifade edilen’ veya ‘yansıtılan’ bir şey olmadığına anlaşılmasıdır: Anlam, fiilen dil tarafından üretilir” (Eagleton 2018: 81).

Gösteren (*das Bezeichnende*) ile gösterilen (*das Bezeichnete*) arasındaki yaptığı ayrımla modern dilbilimin de kurucusu sayılan F. de Saussure ile birlikte dile ilgili düşünce dünyası köklü bir değişime uğramıştır. “Felsefe tarihinde işaretin işaret edene indirildiği ve dilsel işareten de genellikle kelimelerin anlaşıldığı görülür. [...] felsefe tarihinde birçok filozof kelimelerin ideaların ya da fiili kavrayışlarımızın duyulur işaretleri olduğunu savunmuştur” (Altınörs 2020: 278). Eagleton (2018: 119) Saussure’ün dilsel inceleme yaklaşımını ifade ederken onun, “dili ‘artzamanlı’ olarak, yani tarihsel gelişimi içinde değil de ‘eşzamanlı’ yani tarihin belirli bir noktasında bütün bir sistem olarak incelenmesi gereken bir göstergeler sistemi” biçiminde kavradığını, “her göstergenin, bir ‘gösteren’ (ses imgesi veya grafik eşdeğeri) ile bir ‘gösterilen’den (kavram ya da anlam) oluştuğunun düşünülmesi gerektiğini” ifade etmektedir. Akkaya’ya (2019: 416) göre “bu ilişki mutlak veya zorunlu bir ilişki değildir. Saussure “dili bir sistem olarak düşünüyor ve gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin zorunlu değil keyfi olduğunu ileri sürüyor”.

Sistem derken, Saussure’ün (1916) yapmış olduğu ikinci ayrım olan, *langue* (dil) ile *parole* (söz) ayrımının da dil odaklı tartışmaları biçimlendirdiğini ve sonraki çalışmalara zemin hazırladığını söylemek gereklidir. Dil olarak kavramsallaştırdığı ‘*langue*’ dilin kendisini oluşturuyordu ve dilin yapısını ortaya koyuyordu. ‘*Parole*’ ise ‘söz’dü, yani dilin uygulamaya dökülmesiydi ve çok değişkenli olarak gerçekleşebilirdi. “Nihayet, Saussure, dilbilimin gerçek konuşmayla yani kendi deyişiyle *parole* [söz] ile ilgilenirse, ümitsiz bir karmaşaya düşeceğine inanıyordu. Saussure insanların fiilen ne söylediklerini araştırmakla ilgilenmiyordu; göstergelerin insanların konuşmasını mümkün kılan nesnel yapısıyla ilgileniyordu ve buna da *langue* [dil] adını veriyordu” (Eagleton 2018: 120).

O halde dilin bir yönü ile yapı bir yönü ile işlev olduğu ifade edilebilir. Başka bir anlatımla dil bir yönü ile bir sistem, diğer yönü ile etkinliktir. Bu yönü ile Saussure ile Humboldt’un benzer bir çizgide bulduklarını ifade etmek mümkündür. Buraya başkaca bir ikili ayrım yaparak dil olgusuna ilişkin bildiklerimizi derinleştiren N. Chomsky’nin dil yaklaşımını anmak gerekli olacaktır. Chomsky (1969) öncelikle edinç (*competence*) ile edim

(performance) arasında bir ayrım yapmaktadır. “N. Chomsky, Saussure’ün dil kavramına (öğeler dökümü olarak görür bu kavramı) karşı çıkar. N. Chomsky, dilbilgisini, edinci inceleyen üretici, evrensel bir kuram olarak ele alır. Çünkü onun için önemli olan konuşan öznenin yaratıcılığını açıklamak, söylenmemiş tümceleri anlama ve üretme yeteneğini ortaya koymaktır” (Rifat 2008: 74).

Üretici Dönüşümsel Dilbilgisi adı ile alanyazına geçen Chomsky’nin yaklaşımının üretici olması, diğer yandan dönüşümsel olması Altınörs’e (2020: 227-228) göre Chomsky’nin üretici dilbilgisini, “konuşan kişinin gerçekleştirdiği performansın altında yatan içsel ve zımni bilgi veya bilgi olarak tarif etmesi”nden kaynaklanmaktadır. Buna göre üretici dilbilgisi, tümel gramerden farklı olarak belirli bir dilin grameridir. Dönüşümsel olması ise “yüzey yapıların ‘dilbilgisel dönüşüm’ denen işlemlerle soyut derin yapılardan üretildiğini” düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda dil sınırsız anlatım olanakları sunan sınırlı bir sistemdir. “Çok uzun zamandır sezgisel olarak kavranan çok önemli bir özelliği vardır dilin. Klasik bir ifadeyle, dilin sınırlı araçların sınırsız kullanımını içerdiği söylenir; yani zihin kesinlikle sınırlıdır ancak her kişinin anlayıp kullanabileceği sınırsız sayıda ifade vardır” (Chomsky 2018: 25).

Bu çalışmada araştırma sorunsalının adım adım işlenmesinde buraya kadar gelinen nokta açısından şu temel saptamalar yapılabilir. Dil denilen genel teorik olgunun dışında somut biçimde tek tek dillerin bir yönü ile bir sistem (yapı) oluşturduğu, bir yönü ile etkinlik (edim) oluşturduğu savunulabilir. Dilin sistem boyutu, bugün dilbilimin bir alt dalı olan dilbilgisi tarafından inceleme konusu yapılmakta, dilin kullanım boyutu ise edimdilbilim, söylem araştırmaları gibi yine dilbilim alt alanları tarafından inceleme konusu yapılmaktadır. Dil olgusu sözcükler temelinde irdelenirse Saussure’ün gösteren-gösterilen ilişkisi yol göstericidir. Bu anlamda dil üzerinden dışa vurulacak her şey, anlam olarak kavranabilir ve dile getirilmeye hazır imgelerdir. Bu imgeler, dışavurum için dilsel işaretlere muhtaçtır.

6. Çeviriye Dil Odaklı Bakış

Çeviri odaklı düşünceler ile çeviri arasındaki ilişki öteden beri sorunsallaştırılan bir konu olmuştur. Edim sahasında çeviri yapabilmeyenin birincil koşulu dil bilmek olarak görülmüş, uygulamadan gelen bu kılıfsal bilgi, dil ile çevirinin neredeyse birbirine eş veyahut en azından çok yakın olgularmış gibi ele alınmasına yol açmıştır. Bugün bilimsel veya en azından alansal olarak sınırlarını çizdiğimiz ‘çeviribilim’den bağımsız olarak çeviri üzerine düşüncelerden bir araya gelen bir literatür vardır. Bilim öncesi dönemde çeviriye dair söylemlerde bulunan düşünür/ yazarların yazıları da bu literatüre dahildir. 60’lı yıllarda hâkim olan dil odaklı yaklaşımlar yerini 70’li yıllarda metin odaklı yaklaşımlara bırakmıştır. 80’li yıllarla birlikte Eugene Nida’nın⁴ (1964) öncülük ettiği ve James Holmes’un⁵ (1988) devam ettirip adını

⁴ Nida (1964) eşdeğerlik kavramını inceleyen ve dinamik eşdeğerlik üzerinden İncil çevirilerine ilişkin ayrıntılı açıklamaları yaparak kutsal metinlerin çevirilerini çeviribilim merkezli olarak okuyan öncü bir kuramcıdır. Diğer yandan çevirinin biliminden bahsederek doğan bu yeni alanı haber vermesi münasebeti ile çeviri odaklı araştırma sahasının kurucularından biridir.

⁵ Holmes (1988), 1972’de sunmuş olduğu ‘Çeviribilimin Adı ve Doğası’ adlı bildiriyle yalnızca ilgili araştırma sahasının adını koymamış, o yıllara değin ayrı ayrı bağlamlarda ele alınmış çeviriye yönelik araştırmaların

koyduğu çeviribilim araştırmaları da elbette literatürün odak noktasını oluşturmaktadır. Buradaki kırılma çeviri olgusuna sadece dil merkezli değil öz gerçekliği içerisinde bakma anlayışı ile, yani kuramsal bir ele alışla mümkün olmuştur.

Çalışmada yaptığımız ayırım bağlamında gerek bilim öncesi dönemde gerekse 60 yıllarla birlikte dilbilim çatısından çıkarak bağımsızlaşmaya doğru evrilen ‘çeviribilim’de çeviriye dil odaklı yaklaşım önemli bir yer tutmuştur. 60’lı yıllarda çeviribilim dilbilimden henüz tam bir kopuş yaşamamışken, çeviri olgusuna dil perspektifinden yaklaşımlar doğal görülmüş ve bir tartışma gereksinimi oluşturmamıştır. Araştırmalar ‘çeviri’den ‘çeviribilim’e doğru dönüşmeden önce ‘çevirinin öncelikle dilsel bir işlem olduğu’ genel kabul gören bir yargı görünümündedir. Anılan çerçevede çeviri olgusu ‘diller arası aktarım’ ya da ‘kod değişimi’ biçiminde algılanmıştır. İlgili düşüncenin izlerini çeşitli ülkelere bağlı ekoller açısından Almanya’da Otto Kade’de (1968), Fransa’da Georges Mounin’de (1967), İngiltere’de Eugene Nida’da (1964) bulmak mümkündür. Öte yandan dil çiftlerine dayalı olarak çeviri prosedürleri geliştiren Vinay / Darbelnet (1958), R. W. Jumpelt (1961) ve Newmark (1988) aynı kategori içerisinde görülebilir. Belli dil çiftleri bağlamında eşdeğerliği bir kavram olarak çeviribilime kazandıran bu yaklaşımlarda, dil merkezli bir bakış açısı ön plana çıkmaktadır.

Çeviribilim içerisinde dil odaklı yaklaşımın önemli bir yer tutması, dil merkezli bir paradigmayı kendi başına haklı çıkarmayacaktır. Her alanda olduğu gibi, çeviri odaklı düşünme ve araştırma alanı da dönüşler yaşamış ve hâkim bakış açısı yer yer değişikliğe uğramıştır. Ancak çevirinin ve çeviribilimin tarihi dil olgusunun, tümel çeviri olgusunun anlaşılması ve açıklanmasında temel alındığını göstermektedir. Çevirinin dilde ve dille gerçekleşiyor oluşu, bu temel alış kendi başına haklı çıkarmaya yetmese de gerekçelendiriyor gibi görünmektedir.

Aşağıda bu temel alışın arkasındaki gerekçeler düşünsel açıdan irdelenecektir. Kuşkusuz dil felsefesi anlam, kapsam, içerik, gösterge, gönderge gibi konuları daha derinlemesine ve ayrıntılandırarak da ele almaktadır. Ancak yukarıda dil felsefesi bağlamında derlenen ve sıralanan söylemler, bu çalışmanın ana eksenine bağlantılı olarak çeviri olgusuyla ilişkilendirilebilir söylemlerdir.

Yukarıda İlk Çağ bağlamında filozofların dil ile ilgili konuları bir ikna etme sanatı olarak gördükleri retorik üzerinden düşündükleri anlatılıp örneklendirilmişti. Bu bağlamda çevirinin de bir anlama ve anlatma sorunu olduğu ifade edilebilir. Vardar (1978) söz konusu duruma dilbilimsel bir perspektiften şöyle işaret etmektedir:

[...] Bir başka deyişle, kaynak dilin yüzeysel yapısından, gerçekleşmiş tümce ya da bildirisinden kalkarak derin yapıya, mantıksal-anlamsal temel ulamlara (kategorilere) inmek, sonra da buradan kalkarak erek dilin eşdeğerli yüzeysel yapılarına ulaşmak gereklidir. Bu iki işlemden birincisi ‘anlama’ sürecine dahildir, ikincisi de ‘anlatma’ sürecine. Gerçekten de, amaç yalnızca bildiriye çözmek ya da anlamak değil, aynı zamanda anladığını yeniden düzgülemek, uygun biçimde anlatmak, derin yapıdan erek dilin yüzeysel yapısına geçerken dilsel düzeneğin gerektirdiği dönüştürümleri yapmaktır (Vardar 1978: 69).

çeviribilim çatısı altında değerlendirilmesini ve çeşitli alt alanlar temelinde kategorizasyonunu sağladığı için çeviribilim alanının diğer kurucusu sayılabilir.

Çeviri olgusunun yine bir felsefi yönelim olarak ‘yorumbilim’ ile ilişkisini ele alan önemli çalışmasında Akın (2021) çevirinin doğasına koşut biçimde şöyle dikkat çekmektedir:

Çeviri olgusu, hangi bakış açısıyla açıklanırsa açıklansın, pratikte bir metni anlama ve anladığı metni başka bir kültüre aktarma sürecinden oluşmaktadır. Böylece çeviri süreci, anlama ve aktarma süreçlerinden oluşan bir süreç olarak, birinci aşamasında metnin yorumlanması, ikinci aşamasında ise, kaynak metinle erek kültür arasında çevirmen aracılığıyla bir iletişim eylemi, kültürel ve toplumsal bir eylemdir (Akın 2021: 17).

Benzer biçimde ‘Antik Çağ’da üzerine çalışılmış retoriğin metin üretiminin en kapsamlı modeli olduğunu savunan Kohlmayer, bir çalışmasında bir hatip ile bir edebiyat çevirmeni arasında şöyle bir özdeşlik kurmaktadır:

Bir hatibin de bir edebiyat çevirmenin de ilettiği veya iletmek istediği bir mesajı vardır; her iki durumda da söz konusu olan şey, aktarımdır. Mesaj edebiyat çevirmenin önünde hazır olarak bulunur. Benzer biçimde bir hatip, konuşmadan önce dinleyicilerini veya okuyucularını yönlendirmek istediği mesaja aklının bir köşesinde zaten sahiptir⁶ (Kohlmayer 2010: 5).

Bu özdeşliğin yanında retoriğin kökenindeki gerekçelendirmeye dayalı yapı, diyesi söylemi gerekçelendiren karakteri, bu noktada kurgusal olmayan metinlere uygun düşmektedir. Yine Kohlmayer’e (2010: 20) göre “ikna temelli retorik cevapları sağlarken, ikna temelli edebiyat sorular sorup onları sorgular”. Retorik, hedefe götürürken edebiyat okuyucuyu bir cevap aramaya yönlendirir. “Bir edebi çeviri ise ancak anlatıcıların ve karakterlerin seslerini olabildiğince doğru, çok sesli ve diğer dil ile kültürlerde tamamen duyulabilir hale getirmesi durumunda ikna edici olabilirdi”.

İlk Çağ filozofları nazarından dil olgusu özelinde dile gelen bir başka olgusal gerçeklik retoriğin de dilin de bilgi işlevine sahip olduğudur. Bu bağlamda Alman psikolog ve dilbilimci Karl Bühler’in (1934) Organonmodell’inde⁷ dilin işlevlerinden biri, ‘Darstellung’ (temsil ya da gösterme) biçiminde ayrılmaktadır. Bu düşünce çeviri odaklı olarak okunduğunda, çevirmenlerin çeviride bilgilendiriciliğin ön planda olduğu metinlerle çalıştıkları bilinmektedir. Bu anlamda dilin arkasında yatan olgusal bir gerçeklik çeviribilim alanına da taşınmıştır. Dilin işlevleri ile metinlerin işlevleri arasında özdeşlik kurarak arkasında felsefi bir arka plan olan bu konuyu çeviribilim alanına taşıyan kişi, ‘bilgilendirici metin tipi’⁸ kategorisi tanımıyla, bilindiği gibi Katharina Reiss’dır (1976: 23).

Dilin bir diğer işlevinin ise felsefi açıdan duygudurumların dışa vurulması şeklinde değerlendirildiği görülmektedir. Konu tanımlama olarak Bühler’de (1934) dilin işlevlerinden ‘Ausdruck’ (ifade, anlatım) olarak dilbilime, Reiss’da ise (1976) metin tipi kategorilerinden ‘dışavurumcu’ metin tipi olarak çeviribilime taşınmıştır. Bu bağlamda dil de dilin organize edilmiş biçimleri olan metinler de bir seçenek olarak duyguları dışa vurmanın bir aracı

⁶ Bu çalışmada yabancı dildeki kaynaklardan yapılan doğrudan alıntıların çevirisi, yazara aittir.

⁷ Yunanca ‘organon’, araç anlamında kullanılmaktadır.

⁸ Kuşkusuz her metnin öyle ya da böyle, az ya da çok bilgilendirici olduğu savlanabilir. Bilgilendiricilik, metinsellik ölçütlerinden biri olarak doğal bir görüngüdür. Ancak bilim faaliyeti, özellikle üst ilkelere ulaşmada soyutlama ve genellemeyi gerektiriyorsa, bazı metin türlerinin yüksek bilgilendiricilik, bazı metin türlerinin düşük bilgilendiricilik düzeyine sahip olduğu yanlışlanamayacak bir genelleme gibi görünmektedir.

olagelmıştır. Edebi türleri içerisine alan bu metin tipi kategorisi, içeriğin yanında ve/veya ötesinde formun, yaratıcılığın ve estetik değerın hâkim olduğu bir alandır.

Bu noktada dile ilişkin öncü felsefelerde ifade edilen bir başka olgusal gerçeklik dilin, konuşan ya da yazanların muhataplarını bir şeye veya bir şey yapmaya yönlendirmesi için araç işlevi görmesidir. Konu adlandırma olarak Bühler'de (1934) onun dilin işlevlerinden biri olarak gördüğü 'Appell' (çağrı, davet) olarak dilbilime, Reiss (1976) üzerinden de onun metin tipi kategorilerinden biri olarak gördüğü 'işlemsel' (Alm. operativ) metin tipi olarak çeviribilime taşınmıştır. Bu noktada dil kullanıcıları, alımlayıcılar (muhataplar) üzerinde dil dışı bir etki uyandırmak istemekte, onları bir şeye davet etmektedir. Bu bağlamda dil üzerinden ve dille bir işlem yapılmakta, bu da 'işlemsel' biçiminde bir adlandırma ile alana yansımaktadır.

Dil odaklı bakışın çeviri ile ilişkisinde 'metin' odaklı tanımlamaların yapılması, ilk tahlilde sorunlu bir doğrudanlığı çağrıştırmaktadır. Ancak çevirmenlerin metinlere yönelimli oldukları, başka bir anlatımla kaynak dizgede kaynak metin şeklinde ifade edilen çıkış noktası ile erek dizgede erek metin şeklinde ifade edilen varış noktası arasında iş ve işlemlerini yaptıkları düşünülürse, dilin olgusal açıdan özünden koparılarak(!) dilin cisimleşmesi olarak görülebilecek metinlere indirgenmesi, kendiliğinden anlaşılır görülecektir. Öte yandan çevirinin öz gerçekliği açısından bunun bir indirgeme mi yoksa tam tersine bir açılım mı olduğu ayrıca tartışılabilir niteliktedir.

Diğer yandan dil ile ilgili felsefi temelli düşünce ve tartışmaların Yeni Çağdaki yani modern felsefedeki uzantıları dillerin arkasında yatan ortak bir mantığın bulunup bulunmadığı ile ilgili bir kapsamı gözler önüne sermektedir. Dillerin doğuşu ve kökeni gibi çok temel bir sorgulama ile de bağlantılı bu sorgulama, evrensellikler konusunu imlemekte ve kabul edilmektedir. Konu çeviri odaklı olarak okunursa, meselenin çeviri odaklı düşünme ve araştırma sahasına çevrilebilirlik-çevrilemezlik ikilemi biçiminde yansıdığını ifade etmek gerekir. 'Dillerin gerek yapı gerekse köken olarak farklı dil grupları ve ailelerine ayrılıyor oluşu, ilkesel açıdan çevrilebilirlik- çevrilemezlik sorununu' gündeme taşımıştır.

Dil ile anlamsallık arasındaki bağ açısından bakılırsa, çevirmenlerin çeviride karşılıkları aradıkları söylenebilir. Karşılık (Alm. Entsprechung) bir mevhumaya denk gelen dilsel işarettir. Bu noktada ilk tahlilde mekanik bir bakış açısı gibi görünse de çeviride dil ile ve dilde işlem yapıldığı için, çeviriyi belirleyen başkaca faktörlerin de etkisinde yapılan şey, karşılık aramaktır. Her çeviri işi bir eşdeğerlik beklentisi içinde yapılmaktadır.

Son olarak Humboldt'un (1979) yapmış olduğu 'ergon-energia', Saussure'ün yapmış olduğu 'langue-parole', Chomsky'nin yapmış olduğu 'competence-performance' ayrımları dil olgusunun çift taraflı ya da çift katmanlı bir olgu olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda konu çeviri odaklı olarak okunursa dil bir yönü ile yapı veya sistem, diğer yönü ile etkinlik veya edimdir. Bir diğer konu, dil ile ilgili felsefi görüşlerde beliren gösteren-gösteren ilişkisidir. Çeviri, sözcüklerin bir dilden başka bir dile taşınması değil, anlamların taşınmasıdır. Kuşkusuz anlamın taşıyıcıları, sözcükler veya söz öbekleridir. Ancak çevirmenler her dilde bir içeriği ifade etmenin çok sayıda yolu olduğunu bilirler. Bu bağlamda çeviri, sözcüklerin arkasında yatan anlamlarla çalışmayı gerektirir. Edebiyatta yüzyıllardan beridir yapılan biçim-içerik

tartışmaları, kutsal metinler bağlamında ele alınan lafız-mana ilişkileri bu kapsamda değerlendirilebilir.

7. Sonuç

Dilin çok kutuplu doğası çeviride bir yandan yapı ile ilgili diğer yandan işlev ile çalışıldığını göstermektedir. Elbette bugün çeviride söz konusu olan geniş açılı bakış açısı, kaynak dizge dışında erek dizge ile ilgili belirleyenleri bir arada dikkate almayı gerektirmektedir. Çeviri, kaynak dünyaya ait faktörlerin yanında erek dünyaya ait faktörlerin ortaklaşa belirlediği bir olgudur. Çeviribilim alanı 60 yıllardan başlayarak önce dil, sonra metin, ondan sonra bilişsel, hermenötik, kültürel yaklaşım tarzlarını birer paradigmatik çerçeve gibi izlemiştir. Bugün içerisinde bulunduğumuz ve güncelliğini halen korumayı başaran kültür odaklı bakış açısı altında çeviriye dil odaklı bakış elbette eski, (çoktan) aşılı, geçmiş bir aşama gibi görünebilir. Başka bir anlatımla epeydir, dil faktörü çeviriye etki eden başat faktör olarak görülmemektedir. Ancak hâkim bakış açısından, sözde paradigmadan (!) bağımsız olarak, gerek felsefi gerekse bilimsel açıdan dil ile çeviri arasındaki ilişkiler ve ilişki biçimleri, başka bir anlatımla bu olgular arasındaki etkileşimler, geçişimler, sorgulamaya değer görünmektedir.

Burada yapılan araştırma, sosyal bir varlık olan dilin kullanım düzeyine taşındığında birbirinden farklı işlevleri yerine getirdiğini göstermektedir. İnsanlar arasındaki iletişim ve bilgilendirme gereksinimi karşılayan dil, aynı zamanda felsefi düşünüşün de bir nesnesi olagelmıştır. Felsefi görüşlere bakıldığında dilin farklı biçimlerde ele alınması oluşunun çeviri olgusu için de bir anlamı olmalıdır. Elbette çeviri, günümüzün gereksinimleri doğrultusunda şekillenen bir edim sahasıdır. Ancak çeviri olgusu formunda çeviri, düşünmenin, akıl yürütmenin ve araştırmanın bir konusudur. Çeviri olgusu ile çeviri edimi arasındaki bağları kurmak düşünce alanındaki zenginliğe ve doygunluğa bağlı görünmektedir. Dil, organize edilerek metinlere dönüşür, çeviride de metinler esastır. Dilin işlevleri, metinsel işlevlere yansımakta, bu işlevler çeviri edimi açısından gerek kaynak dünya gerek erek dünyada yapılan işlemlerde dikkate alınan faktörlere dönüşmektedir. Bu bağlamda bilgi alanından eylem alanına geçişte; düşünce, bilgi alanını temsil etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, Ayla (2021). *Çeviri Yorumbilimi: Çevirmenin Anlama Süreci*. İstanbul: Hiper yayın.
- Akarsu, Bedia (1998). *Wilhelm von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı*.
- Akkaya, Mehmet (2019). *Filozofça Bilgi Kuramı: Eleştirel Bilgi Felsefesi Tarihi ve Diyalektik Materyalist Epistemoloji*. İstanbul: Belge Yayınları
- Altınörs, Atakan (2020). *Dil Felsefesi Tartışmaları. Platon'dan Chomsky'ye*. İstanbul: Bilge Kültür-Sanat.
- Austin, John L. (1984). *How to Do Things with Words*, Oxford: Oxford University Press.
- Aysever, R. Levent (2003). *Dil Felsefesinin Geleceğine Bir Bakış*. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 20 (2), s. 127 – 140.
- Bühler, Karl (1934). *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Stuttgart: Lucius & Lucius 1999.

- Chomsky, Noam (1969): *Aspekte der Syntaxtheorie*. Frankfurt am Main. Suhrkamp Taschenbuch Verlag.
- Chomsky, Noam (2018). *Dilin Mimarisi*. Çev: İsa Kerem Bayırlı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Eagleton, Terry (2018). Edebiyat Kuramı. Giriş. 6. Basım. Çev.: Tuncay Birkan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Frege, Gottlob (1982). *Über Sinn und Bedeutung*. Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik. Band 100, 1892, s. 25–50.
- Holmes, James (1988). *Traslated! Papers on literary translation and translation studies, with an introduction by Raymond van den Broeck*. Amsterdam: Rodopi.
- Humboldt, Wilhelm von (1979). Werke in fünf Bänden, Band III, Schriften zur Sprachphilosophie. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Jumpelt, Rudolf Walter (1961). Die Übersetzung naturwissenschaftlicher und technischer Literatur. Sprachliche Maßstäbe und Methoden zur Bestimmung ihrer Wesenszüge und Probleme. Berlin-Schöneberg: Langenscheidt.
- Kade, Otto (1968). Zufall und Gesetzmäßigkeit in der Übersetzung. Leipzig: VEB Enzyklopädie (Beiheft zur Zeitschrift Fremdsprachen I).
- Kohlmayer, Rainer (2020). Rhetorik und Theorie der Literaturübersetzung: Überlappungen und Differenzen. Die Schnake. Bd. 31/32. 2010 S. 1 – 24.
- Lycan, William (2022). Dil Felsefesi. Güncel Sorunlar, Çözümler ve Tartışmalar. Çev: R. Levent Aysever. İstanbul: Say Yayınları.
- Mounin, George (1967). Die Übersetzung. Geschichte, Theorie, Anwendung. München: Nymphenburg
- Nida, Eugene A. (1964). *Toward a science of translating. With special reference to principles and procedures involved in bible translating*. Leiden: Brill.
- Quine, Willard V. O. (1960): Word and Object. Cambridge (Mass.) (MIT Pr.); dt.: Wort und Gegenstand. Stuttgart: Reclam.
- Reiss, Katharina (1976): Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text. Kronberg. Heidelberg.
- Rıfat, Mehmet (2008). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları. 1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*. Gözden Geçirilmiş 4. Baskı. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları
- Saussure, Ferdinand de (1916). Cours de linguistique générale. Paris.
- Searle, John R. (1969): Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stekeler-Weithofer, Pirmin (2014). Sprachphilosophie. Eine Einführung. München: Verlag C. H. Beck.
- Vardar, Berke (1978). Dilbilim Açısından Çeviri. *Türk Dili Dergisi Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, 322, s. 60-71.
- Vinay Jean-Paul & Darbelnet Jean (1958). Stylistique Comparée du Francais et de l'Anglais: Méthode de Traduction, Paris: Didier.
- Wittgenstein, Ludwig (1953). Philosophical Investigations, translation by G.E.M. Anscombe. Oxford: Basil Blackwell.

EXPANDED SUMMARY

Language can be roughly defined as a social entity that enables communication between people. In this sense, language first served communication. Today, communication is considered one of the most basic functions of language. On the other hand, another function of language can

be mentioned as the information function. In other words, people who have a need to know and recognize others have resorted to communication for this purpose, and language for communication. Because humans are social beings, they are open to communication and even need it. In this context, the need for communication is a vital need. The need for knowledge or getting information has also shaped civilizations throughout human history. Both scientific advances and technical and technological advances that put science into service have been made possible by the dissemination of knowledge. In this context, language is not only a repertoire that produces knowledge, but also a tool that serves its dissemination. If the subject is evaluated from a philosophical perspective, it can be seen that philosophers have always thought about language, just as they have thought about nature, God, and existence. In this sense, language has been an object of human thought since ancient times. Philosophy, which is the first discipline in the search for knowledge and which gives rise to other sciences, is the product of an effort to understand and explain. At this point, the subject of language became an object of philosophy long before modern linguistics, of which F. de Saussure is considered the founder. At this point, ideas have been developed on issues such as the birth of languages, their spread and prevalence, the structure and function of languages since the Ancient Period.

When we look at the philosophical production related to language, we see that the philosophers of the Ancient Age, especially Plato and Aristotle, dealt with language at the level of rhetoric. Because the art of public speaking, which is based on beautiful speech, has been a technique used by philosophers to persuade their students or other interlocutors. Rhetoric is also a means of gaining information on the one hand and expressing emotions on the other. In this sense, language is the criterion of knowledge. If we read the subject from a translation-focused perspective: Language has various functions, such as 'showing, telling and calling', according to Bühler. Since these functions are reflected in texts as organized forms of language, the text types that Reiss distinguishes as 'informative, expressive and operational' are self-explanatory.

Apart from these, the history of thought on language shows that the phenomenon called language is defined as a structure on the one hand and an activity on the other (Humboldt). This situation is sometimes expressed through the concept pairs of language and speech (F. de Saussure). These distinctions show that language is a two-layered phenomenon and has a quality that includes two dimensions. If this idea is interpreted and taken further, we arrive at the concepts of surface structure and deep structure, and even further, the concept pair of competence-act (Chomsky). The concept pairs that have been used historically in relation to language reveal that language is, on the one hand, a limited mechanism, but this mechanism can be used for unlimited expression possibilities. If the relevant issue is read from a translation-focused perspective, it is clear that translators operate on the systemic dimension of the language, and at the same time, of course, they operate on the practical dimension of the language.

As a result, philosophical discourses on the phenomenon of language coincide with what we know about the language factor, which can be defined as a sub-factor of the phenomenon of translation. However, this situation cannot be interpreted as providing a sufficient perspective on the phenomenon of translation through the lens of language. Translation Studies follows an

interdisciplinary process depending on the specific subject it researches. The multidimensionality of the translation phenomenon both justifies and necessitates interdisciplinary functioning. Therefore, a broad-scale perspective on the phenomenon of translation necessitates a holistic perspective rather than a singular one. One of these perspectives would naturally and absolutely be the language-oriented view. From a language-focused perspective, the field of philosophy can be one of the possibilities for verifying and controlling the field of translation. Thus, the rationale for the philosophical view of the phenomenon of translation becomes clear.